

Мр Снежана Стојановић

Министарство финансија и економије Републике Србије UDK 336.2.04

Избегавање плаћања пореза и утањена капитализација

Увод

Избегавање плаћања пореза (пореска евазија) је феномен стар колико и сам државни фискус. Вековима, држава, убирањем пореза и других јавних дажбина, прикупља средства којима “пуни своју касу”, али такође вековима и грађани – порески обвезници покушавају да своју пореску обавезу избегну или умање, било на законит, било на незаконит начин¹).

Савремене државе све чешће се суочавају са појавом избегавања плаћања пореза. У питању је како проблем унутрашњег пореског законодавства поједине државе, тако и проблем међународног карактера. Док с једне стране, држава настоји да ову негативну појаву у што је могуће већој мери сузбије, дотле, с друге стране, порески обвезници настоје да пронађу бројне нове начине како би избегли, односно умањили своју пореску обавезу.

Феномен избегавања плаћања пореза присутан је код свих пореских облика. Међутим, у овом раду посматраћемо утањену капитализацију као посебан начин пореске евазије у сфери опорезивања предузећа. У српском пореском законодавству, овај феномен, по први пут, регулисан је Законом о порезу на добит предузећа усвојеним 2001. године²).

1. Упоред.: Мирослав Петровић, *Ефекти опорезивања*, у збирци радова “Финанције и финансијско право”, Правни факултет Свеучилишта у Осиеку, Осиек, 1982., редактори: Божидар Јелчић и Владимир Срб, стр. 25.
2. Вид: чл. 62. *Закона о порезу на добит предузећа*, Сл. гласник РС, бр. 25/01.

1. Избегавање плаћања пореза – врсте и узроци настанка

У основи избегавања плаћања пореза лежи отпор плаћању пореза. Код пореских обвезника присутан је став да им је разрезивањем пореза “нанета неправда” коју они на свој начин покушавају отклонити - неплаћањем пореза (у целини или делимично)³). Колико год пореске власти покушавале да ову негативну појаву отклоне, толико су порески обвезници инвентивнији у проналажењу бројних нових начина избегавања или умањивања своје пореске обавезе.

О значају пореске евазије у довољној мери говори чињеница да избегавање плаћања пореза може имати и, углавном, и има за последицу неостваривање постављених циљева фискалне политике⁴).

У теорији јавних финансија прави се разлика између законите и незаконите пореске евазије⁵).

Законити пореска евазија (*енг. tax avoidance; фр. évasion fiscale*) постоји у случају када порески обвезник својим поступцима није учинио повреду закона, али је своју пореску обавезу умањео или у потпуности избегао. Извршење пореске обавезе може се избећи на различите начине. Примера ради, могуће је да порески обвезник промени место (државу) свог боравка, односно пословања у циљу плаћања мањег пореза⁶), или да смањи, односно одустане од потрошње оштрије опорезованих производа⁷). Свакако, значајан подстицај пореској евазији представља и постојање правних празнина у пореским законима⁸).

3. Вид.: Божидар Јелчић, *Евазија пореза*, у "Зборник Правног факултета у Загребу", бр. 4/65, стр. 215.
4. Вид.: Мирослав Петровић, нав. рад, стр. 29.
5. Вид.: Јован Ловчевић, "Институције јавних финансија", НИУ "Службени лист СРЈ", 1997, стр. 150-152.; Дејан Поповић, "Наука о порезима и пореско право", COLPI, Будимпешта, 1997., стр. 450-456.; Божидар Јелчић, "Наука о финансијама и финансијско право", Народне новине/ Правни факултет у Загребу, Загреб, 1990., стр. 189-194. и "Евазија пореза, стр. 214-222.; Божидар Раичевић, *Јавне финансије*, у књизи групе аутора "Финансије – теорија и пракса", Будућност/ Stylos, Нови Сад, 2001, стр. 247. и Драгана Ђњатовић, "Финансије и финансијско право", Полицијска академија, Београд, 1999., стр. 139-144.
6. По правилу, правна и физичка лица преносе обављање своје пословне активности у државе где су стопе пореза на добит предузећа (корпорација) и пореза на доходак грађана изразито ниске, понекад, чак и једнаке нули. У теорији јавних финансија овакве државе означавају се именом порески рајеви (*енг. tax haven*). Најчешће су у питању острвске и полуострвске државе, као што су: Девичанска острва, Костарика, Бахами, Кипар, Хонгконг, Холандски Антили, итд.; Више вид.: "International Tax Glossary", ed. by Susan M. Lyons, IBFD, 1996, стр. 299., Јован Ловчевић, нав. рад, стр. 152.; Дејан Поповић, нав. рад, стр. 463.; Божидар Јелчић, *Евазија пореза*, стр. 216. и *Наука о финансијама и финансијско право*, стр. 192.; Драгана Ђњатовић, нав. рад, стр. 139-140., као и Гордана Илић-Попов, "Основица пореза на добит корпорација", Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 1995, стр. 270., 288., 290. и даље.
7. У питању су такозвани сигнални ефекти опорезивања, односно ефекти супституције. Када држава упозна јавност са увођењем новог пореза или са повећањем стопе неког од постојећих пореза, грађани ће са потрошње производа погођених овим дажбинама прећи на потрошњу производа које новоуведени порез или повећање стопе неће погодити.; вид.: Јован Ловчевић, нав. рад, стр. 150-152. и Дејан Поповић, нав. рад, стр. 327.

Углавном је присутан став о постојању два облика законите пореске евазије, између којих је врло тешко, понекада, чак, и немогуће повући јасну разлику: “легитимно избегавање (минимизовање) пореске обавезе и “неприхватљиво минимизовање пореске обавезе”⁹⁾.

Код “легитимног” минимизовања пореске обавезе, реч је о томе да порески обвезник, на различите “легитимне” начине, покушава да плати мањи порез или да га уопште не плати¹⁰⁾.

У случају “неприхватљивог минимизовања пореза”, узимају се у обзир различите околности и, ако се утврди да је, у конкретном случају, порески обвезник имао намеру да смањи своју пореску обавезу испод нивоа који је циљ законодавца, онда је реч о овом облику законите пореске евазије¹¹⁾.

Незаконити пореска евазија (енг. *tax evasion*; фр. *fraude fiscale*) подразумева такво понашање пореског дужника којим он свесно избегава извршење пореске обавезе чиме врши повреду закона¹²⁾. У ствари, реч је о таквим поступцима обвезника којима се свесно прикривају или нетачно приказују чињенице на основу којих се утврђује његова пореска обавеза, односно одбија да изврши утврђену пореску обавезу¹³⁾. Овај вид пореске евазије појављује се као потпуна и делимична пореска евазија, односно као дефраудација (пореска утаја) или контрабанда (кријумчарење).

Разлика између потпуне и непотпуне незаконите пореске евазије почива на обиму избегавања плаћања пореза. Потпуна незаконита пореска евазија постоји у случају када је у целини избегнуто плаћање пореза. Примера ради, када порески обвезник не пријави читав износ оствареног прихода или имовину која је предмет пореске обавезе, итд¹⁴⁾. Уколико, међутим, обвезник пореским властима пријави само један део оствареног прихода или део имовине, односно ако је пружио непотпуне или нетачне податке у циљу умањивања своје пореске обавезе, реч је о непотпуној незаконитој пореској евазији.

Разликовање дефраудације и контрабанде врши се с обзиром на врсту пореза чије се плаћање избегава. Док се код дефраудације (пореске утаје) ради о избегавању плаћања непосредних пореза, дотле се код контрабанде (кријумчарења) ради

8. Више вид.: Божићар Јелчић, *Евазија пореза*, стр. 221. и *Наука о финансијама и финансијско право*, стр. 193. и Драгана Ђатовић, нав. рад, стр. 140

9. Вид.: Дејан Поповић, оп. цит., стр. 453.

10. Примера ради, ако је, услед пореског оптерећења, одређени производ знатно скупљи у односу на други производ сличног квалитета, порески обвезник ће се уздржати од куповине првог производа и, уместо њега, купиће други. У питању је ефекат супституције, о чему је већ било речи.

11. Вид.: Дејан Поповић, оп. cit., стр. 453-454.

12. Да би одређено понашање имало “третман” незаконите пореске евазије, потребно је водити рачуна о праву конкретне земље, с обзиром да је пореска материја у различитим земљама различито уређена.; вид: Дејан Поповић, оп. cit., стр. 452-456. и Мирослав Петровић, нав. рад, стр. 27-28.

13. Вид.: Мирослав Петровић, оп. cit., стр. 28.

14. Упоред.: Дејан Поповић, нав. рад, стр. 455.

о избегавању плаћања посредних пореза (општих и појединачних пореза на потрошњу).

С обзиром да говоримо о пореској евазији, неопходно је споменути и феномен који је у непосредној вези са избегавањем плаћања пореза – сиву економију. Избегавање плаћања пореза представља један од основних узрока настанка сиве економије. Реч је о свакој противзаконитој привредној активности у циљу стицања економске користи за лице које је обавља или за чији се рачун обавља, а на штету државе и других лица која законито обављају своју привредну делатност. По правилу, за државу настаје непосредна штета (не остварују се јавни приходи планирани за конкретну годину), док је за друга (правна и физичка лица) штета посредна, будући да се налазе у неповољнијем положају у смислу да обављањем своје активности остварују знатно мање приходе у поређењу са сектором сиве економије¹⁵).

У различитим државама, на различите начине, решава се проблем пореске евазије што, првенствено, зависи од тога да ли се у конкретном случају ради о законитој или незаконитој пореској евазији, као и који вид законите, односно незаконите евазије је у питању. Примера ради, код законите евазије, применом, различитих критеријума утврђује се постојање намере пореског обвезника да избегне, односно плати мањи порез, док се, у циљу спречавања незаконите евазије, користе различите мере превентивног и репресивног карактера.¹⁶

2. Утањена капитализација – појам и узроци настанка

У сфери опорезивања правних лица (предузећа, корпорација) присутан је специфичан облик избегавања плаћања пореза – утањена капитализација (*енг. thin capitalisation*)¹⁷). У ствари, избегавање плаћања пореза представља главни узрок појаве овог феномена.

Предузећа се могу финансирати на два основна начина – средствима из сопственог капитала (најчешће је у питању приход од издавања акција) и позајмљивањем¹⁸). Порески третман камата (као прихода од позајмљеног капитала) повољнији је од пореског третмана дивиденди (као прихода од сопственог капитала, тј. акција): камата представља трошак пословања и одбија се од основице пореза на добит предузећа, док дивиденде улазе у основицу за обрачунавање пореза. Како би предузећа платила што мањи порез, то свесно, приказују сопствени капитал (*енг. equity*) као позајмљени (*енг. debt*). Какав ће бити однос између сопственог и

15. Имајући у виду тему нашег рада, нећемо се детаљније “бавити” феноменом сиве економије и њених узрока, односно последица. О овоме вид. опширније: Дејан Поповић, *Порески систем и сива економија*, "Право и привреда" 5-6/95, стр. 96-105. и студију *Сива економија и мере за њено сузбијање*, Економски институт, Београд, 1995.

16. Вид.: Дејан Поповић, "Наука о порезима и пореско право", стр. 460-472.

17. Вид.: "International Tax Glossary", стр. 308-309. и Снежана Стојановић, *Утањена капитализација (појам, узроци настанка и мере за њено спречавање)*, семинарски рад одбрањен на Правном факултету Универзитета у Београду фебруара 1999. године

18. "International Tax Glossary", стр. 47. и 82.

позајмљеног капитала (*eng. debt-equity ratio*) зависи од бројних фактора, првенствено од различитог правног, економског и пореског третмана камате и дивиденде¹⁹).

2.1. Разлике у правном третману позајмљеног и сопственог капитала

Разлике у правном третману камате и дивиденде су више него очигледне и произилазе из различитог правног основа из кога зајмодавац, односно акционар изводи своја права. Док сва права која зајмодавац остварује произилазе из уговора о зајму закљученог са предузећем, дотле акционар (власник) своја права остварује на бази власништва у предузећу.

Зајмодавац, као накнаду за позајмљени капитал, добија камату, а акционар (власник предузећа) има само право да учествује у расподели остварене добити предузећа, тј. има право на дивиденду.

Камата је фиксно утврђени приход, што значи да не зависи од висине добити коју предузеће остварује. Међутим, висина дивиденде која ће припасти сваком поједином акционару је у директној вези са оствареном добити. Ово значи да, ако предузеће послује са губицима, акционари неће остварити никакав приход (дивиденду). За разлику од акционара, зајмодавцу се увек мора исплатити камата и то, не само у уговореном износу, него и у уговореном року; у противном предузеће бити у дужничкој доцњи.

Одговорност зајмодавца за обавезе предузећа уопште не постоји, док код акционара постоји ограничена солидарна одговорност, односно одговорност до висине улога унетог у предузеће.

Значајно је истаћи да зајмодавац, осим што у одређеним временским интервалима добија камату, по истеку рока трајања уговора о зајму, добија назад и средства која је позајмио (главницу).

Тачку у којој се подударају положај акционара и положај зајмодавца представља стечај предузећа. У случају отварања стечајног поступка над предузећем, и зајмодавац и акционар ризикују да изгубе целокупну вредност унетих, односно позајмљених средстава²⁰).

2.2. Разлике у економском третману позајмљеног и сопственог капитала

Зајмодавцу (повериоцу) предузеће мора исплатити камату у складу са закљученим уговором, односно придржавајући се уговореног рока, износа и начина плаћања. Међутим, акционар ће дивиденду добити тек када предузеће оствари довољан износ добити и када надлежни орган у предузећу донесе одлуку о расподели добити на дивиденде²¹). Ово значи да је предузеће, које се углавном финансира

19. Вид.: *ibid.*, стр. 308-309.; Дејан Поповић, "Наука о порезима и пореско право", стр. 697. и Гордана Илић-Попов, нав. рад, стр. 255.

20. Вид.: Снежана Стојановић, нав. рад, стр. 3.

21. *Ibid.*, стр. 4.

позјамљивањем средстава, изложено већем финансијском ризику од предузећа које се, већим делом, финансира из сопствених средстава – без обзира да ли је добит остварена или не, као и без обзира на висину остварене добити, предузеће је у обавези да исплати камату зајмодавцу.

2.3. Разлике у пореском третману позајмљеног и сопственог капитала

Ова група разлика представља главни разлог настанка утањене капитализације. У питању је различит порески третман дивиденди, као прихода од сопственог капитала, и камата као прихода од позајмљеног капитала²²).

Док камата представља трошак пословања и изузима се из основице пореза на добит предузећа, дотле дивиденда улази у пореску основицу и на њу се, најчешће, плаћа порез по одбитку. Ово говори да је предузеће, у чијој структури капитала доминирају позајмљена средства, изложено знатно мањем пореском оптерећењу у односу на предузеће у чијој структури капитала доминирају сопствена средства, што је само један од подстицаја утањеној капитализацији.

Такође, могуће је да дивиденда, као приход акционара, буде два пута опорезована – прво порезом на добит предузећа, а затим и порезом на доходак грађана (с обзиром да је реч о приходу физичког лица /акционара/). Стално присутна потенцијална могућност појаве економског двоструког опорезивања дивиденди је још један од значајних подстицаја утањеној капитализацији.

И код камата се може појавити двоструко опорезивање и то међународног карактера, будући да све државе опорезују профит који предузећа остваре пословањем на њиховој територији, како када су у питању резиденти, тако и када су у питању нерезиденти. Ово може, у великој мери, дестимулисати прекогранично кретање капитала и инвестиција. Због тога, државе, најчешће, међусобно закључују уговоре о избегавању двоструког опорезивања дохотка, тј. добити и имовине (*enl. Convention for the Avoidance of Double Taxation on Income and Capital*). Ови уговори представљају најефикаснији међународни инструмент елиминације двоструког опорезивања дохотка и имовине (и камате)²³). И СР Југославија (раније СФР Југославија) закључила је већи број оваквих уговора са различитим земљама²⁴).

22. Ibid., стр. 5-10.

23. Вид.: Радица Шиповац, *Нека питања у вези са опорезивањем камате: економско двоструко опорезивање и шрејман камата*, "Правни живот", бр. 10/98, II том, стр. 718-719.

24. Уговори о избегавању двоструког опорезивања које је Југославија закључила са одређеним државама односе или само на опорезивање дохотка, односно имовине или регулишу како на порески третман дохотка, тако и на порески третман имовине. Земље са којима су ови уговори закључени су: Холандија, Данска, Белгија, Француска, Финска, Норвешка, Немачка, Италија, Уједињено Краљевство Велике Британије и Северне Ирске, Руска Федерација, Украјина, Белорусија, Чехословачка (након распада Чехословачке, уговор се даље примењује само у односу на Чешку, док је са Словачком закључен нови уговор), Мађарска, Бугарска, Румунија, Грчка, Кипар, Кина, Египат, Филипини, Малезија, Шри Ланка, Гана, Кореја, Гвинеја, Зимбабве, итд.

Услед различитог пореског третмана камате и дивиденде, настају одређене последице и националног и међународног карактера.

Када су у питању дивиденде, на националном плану, у случају да се предузеће, углавном, финансира употребом сопствених средстава, може доћи до појаве, већ споменутог феномена, економског двоструког опорезивања дивиденди. На међународном плану, како би се избегло двоструко опорезивање дивиденди, осим што се закључују међународни уговори о избегавању двоструког опорезивања, такође се пружају и пореске олакшице матичном предузећу у виду афилијационе привилегије и индиректног пореског кредита.

Афилијациона привилегија (*енг. affiliation privilege, фр. privilège d'affiliation*) или привилегија за холдинг постоји у случају када се на добит коју је остварила филијала, примени уобичајена стопа пореза на добит предузећа, а затим се ове (међукомпанијске) дивиденде, које је матично предузеће примило од своје филијале, изузму из основице пореза на добит који треба да плати матично предузеће.²⁵⁾

Индиректни порески кредит примењује се када матично предузеће има право да плати мањи порез на остварену добит у односу на порез који је обрачунало. Реч је о томе да предузеће своју пореску обавезу умањује за износ пореза који је филијала платила на дивиденде које су, касније, укључене у добит матичног предузећа. Приликом укључивања у опорезиву добит, износ примљених дивиденди се књиговодствено увећава за износ пореза који је платила филијала.²⁶⁾

Како када је у питању афилијациона привилегија, тако и када је у питању индиректни порески кредит, за матично предузеће је најважније да се добит остварена у иностранству и у земљи резидентства предузећа призна као дивиденда на коју је плаћен порез по одбитку (*енг. withholding tax*). Само на тај начин оствариће се олакшица у виду афилијационе привилегије, односно индиректног пореског кредита²⁷⁾, а тиме ће бити избегнуто и економско двоструко опорезивање дивиденди.

Код камата, ни на националном, нити на међународном плану, неће доћи до двоструког опорезивања, с обзиром да камата представља трошак пословања, због чега се изузима из основице пореза на добит предузећа. Међутим, када је реч о прекограничном трансферу капитала, треба истаћи да је дужник, приликом плаћања камате повериоцу, у обавези да обрачуна и наплати порез по одбитку, исто као и код исплате дивиденди. Разлика између пореза по одбитку који се плаћа на дивиденде у односу на порез по одбитку који се плаћа на камате, састоји се у томе што се, у уговорима о избегавању двоструког опорезивања, по правилу, предвиђа да стопа пореза по одбитку на дивиденде буде нижа у односу на стопу пореза по одбитку на камате, а понекада се, чак, предвиђа и нулта стопа (случај са Холандијом)²⁸⁾.

25. Вид.: "International Tax Glossary", стр. 7. и Снежана Стојановић, нав. рад, стр. 7.

26. Вид.: "International Tax Glossary", стр. 166. и Снежана Стојановић, оп. цит., стр. 7.

27. Вид.: Дејан Поповић, *Ушћањена капитализација*, у "Опорезивање добити предузећа", редактори: Мирослав Петровић и Дејан Поповић, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 1990., стр. 143.

Ниже пореско оптерећење камате у односу на дивиденду представља главни разлог да се предузећа одреде да у структури свог капитала, углавном, имају позајмљена средства. Управо, зато што се, најчешће, предузећима допушта да сама одлуче о структури свог капитала, тј. о односу позајмљених и сопствених средстава (*енг. debt-equity ratio*) и долази до појаве утањене капитализације (јер сваком предузећу је у интересу да плати што мањи порез).

3. Третман утањене капитализације у земљама развијене тржишне привреде

С обзиром да се третман позајмљеног и сопственог капитала прилично разликује, због чега настају одређене последице, пре свега на пореском плану, велики број развијених земаља је, у своје пореско законодавство, уградио одредбе којима се регулише проблематика утањене капитализације (*енг. debt-to-equity provisions*). Постојање оваквих одредби омогућује да се позајмљени капитал третира као сопствени, односно да се камате преквалификују у дивиденде. Ово се дешава у случају када позајмљена средства прелазе износ који допушта национално пореско законодавство²⁹). По правилу, у пореско законодавство одређене земље уграђују се одредбе којима је циљ спречавање појаве утањене капитализације. У том смислу, у различитим државама користе се различити приступи посматрања и решавања овог проблема. У прву групу могле би се сврстати државе које уопште не покушавају да отклоне утањену капитализацију која је део њихове реалности. То је случај са: Аустријом, Кипром, Белгијом, итд. До скоро, и пореско законодавство Србије није се бавило решавањем овог проблема³⁰).

Другу групу чине земље које полазе од утврђивања праве природе капитала уложеног у предузеће, односно да ли се у конкретном случају ради о позајмљеном или сопственом капиталу. Сматра се да овај приступ решавању утањене капитализације има две варијанте, од којих прва полази од примене правила о забрани злоупотребе права, док друга варијанта подразумева примену принципа “ван дохвата руке”³¹). Размотримо сада појединачно сваку од наведених варијанти.

Варијанта која се заснива на принципу забране злоупотребе права подразумева да преквалификавање сопственог капитала у позајмљени представља повреду општих правила о забрани злоупотребе права, а у неким земљама, и повреду специфичних правила пореског права о забрани злоупотребе права. Типични представници примене ове варијанте су Немачка и Сједињене Америчке Државе (САД). Док је у Немачкој у закону садржана одредба о забрани оваквог вида злоу-

28. Вид.: Гордана Илић-Попов, *op. cit.*, стр. 254.

29. Вид.: "Thin Capitalisation", Deloitte Touche Thomatsu International, New York, 1993., стр. XIV

30. По први пут у Србији утањена капитализација регулисана је 2001. године.; вид.: Снежана Стојановић, "Заједница прихода у пореском систему Републике Србије", магистарски рад одбрањен на Правном факултету Универзитета у Београду 28. маја 2002. године, стр. 79.

31. Вид.: Дејан Поповић, *Наука о порезима и пореско право*, стр. 700.

потребе права, дотле се у САД проблем утањене капитализације решава применом доктрине “форма испред садржине” (*enġ. substance over-form doctrine*) према којој се предност даје садржини трансакције у односу на њену правну форму³²). Ово значи да се, у сваком конкретном случају, и поред тога што би одређена трансакција, по својој правној форми, могла представљати зајам (кредит), разматрањем свих релевантних околности, а пре свега, узимањем у обзир садржине конкретног правног посла, може се доћи до закључка да се ради о уношењу капитала у предузеће од стране власника, тј. акционара (сопствени капитал), а не о кредитирању од стране другог лица.

Варијанта која се заснива на примени принципа “ван дохвата руке” (*enġ. arm's length principle*) примењује се у случају када су зајмодавац и зајмопримац повезана лица. Да би се утврдило да ли се ради о зајму или о улагању сопствених средстава, у пореским законима се, по правилу, предвиђа да се у пореском билансу, уз трансакције обављене по трансферним ценама, прикаже колика би била цена ових трансакција да се, у конкретном случају, није радило о повезаним лицима (цена “ван дохвата руке”). Уколико се, на овај начин, утврди да је учешће позајмљених средстава знатно веће у односу на учешће сопствених средстава, а тако нешто се, иначе, не би догодило да се ради о неповезаним лицима, тада се “вишак” кредита у односу на сопствена средства, са пореског аспекта, сматра сопственим капиталом; исто се дешава и у односу између камате и дивиденде³³). Наведимо да су представници примене ове варијанте решавања проблема утањене капитализације Данска и Турска.

Трећи, и, уједно, најзаступљенији приступ решавању утањене капитализације састоји се у утврђивању фиксног односа позајмљена средства - сопствена средства. Уколико средства добијена позајмљивањем више него што је допуштено прелазе износ сопствених средстава, камата плаћена на овај “вишак”, аутоматски се сматра дивидендом. Овај приступ је врло близак варијанти која се заснива на примени принципа “ван дохвата руке”; међутим овде је однос позајмљена средства – сопствена средства тачно одређен, што није случај код међусобног кредитирања повезаних лица. Земље у којима се примењује метода фиксног односа су Швајцарска, Француска, Велика Британија, али и САД.

Фискални комитет Организације за економску сарадњу и развој (ОЕСД), у току 1987. године, објавио је извештај у коме се разматрају различити проблеми везани за однос позајмљеног и сопственог капитала. Између осталог, разматра и проблематика утањене капитализације. Извештај се не бави третменом утањене капитализације у појединим земљама, не садржи било какве детаљне закључке о томе какаву форму би требало да имају правила о утањеној капитализацији у националним законодавствима, а такође се не бави ни разматрањем оптималног односа између позајмљених и сопствених средстава у укупном капиталу предузећа.

32. Ibid., стр. 460-462. и 700.

33. Вид.: Дејан Поповић, “Порез на добит корпорација”, Економски институт, Београд, 1991., стр. 195.

Значај извештаја је у томе што даје препоруку који би приступ требало следити приликом решавања проблематике утањене капитализације. Предвиђено је да, уколико се државе одлуче да у своје национално пореско законодавство уграде одредбе о утањеној капитализацији, пожељно би било да примене методу која се заснива на примени принципа “ван дохвата руке”, будући да овај приступ пореским органима даје већу слободу код утврђивања оптималног односа између позајмљених и сопствених средстава, него што је то случај са методом фиксног односа. С обзиром да је реч о “препоруци”, а уз то, Фискални комитет се није zaloжио ни за јединствени третман утањене капитализације у свим земљама-чланицама ОЕСД-а, то значи да је свакој појединој земљи препуштено да се сама определи за неки од могућих приступа.³⁴⁾

4. Третман утањене капитализације у Србији

У складу са реформом која се тренутно спроводи у пореском систему Србије, у Закон којим се регулише опорезивање предузећа, по први пут, уграђена је одредба која регулише питање утањене капитализације³⁵⁾. Предвиђено је да се, код дуга према повериоцу са статусом повезаног лица, пореском обвезнику, као расход у пореском билансу, не признају камата и припадајући трошкови изнад нивоа једнаког производу четвороструке вредности обвезничковог сопственог капитала. У случају када је обвезник банка или нека друга финансијска организација, лимит представља десетострука вредност обвезничковог сопственог капитала. Ово значи да ће се исплате повериоцу (са статусом повезаног лица) сматрати каматом само до износа четвороструке, односно десетоструке вредности обвезничковог сопственог капитала.

До 2001. године, српско пореско законодавство није се посебно бавило проблематиком утањене капитализације, већ је акценат био стављен на решавање проблема трансферних цена и примену принципа “ван дохвата руке”³⁶⁾. Уношење (и решавање) питања утањене капитализације у порески систем Србије, представља једну у низу тачака приближавања српског пореског система пореским системима развијених земаља, што је у складу са основним циљем пореске реформе – успостављање компарабилности пореског система Србије са пореским системима земаља-чланица ОЕСД-а.

34. Вид.: "Thin Capitalisation", стр. XII-XIV

35. Вид.: чл. 62. "Закон о порезу на добит предузећа", Сл. гласник РС, бр. 25/01. и Снежана Стојановић, "Заједница прихода у пореском систему Републике Србије", стр. 79.

36. Вид.: чл. 60. *Закон о порезу на добит предузећа*, "Сл. гласник РС", бр. 43/94, 53/95, 52/96, 54/96, 42/98, 44/99. и 54/99.

Закључак

У интересу сваког пореског обвезника је да плати што мањи порез или да га уопште не плати. Избегавање плаћања пореза (пореска евазија) је феномен са којим се пореска законодавства савремених земаља све више суочавају и покушавају да га реше на различите начине. Један од посебних облика пореске евазије јавља се у сфери опорезивања предузећа – утањена капитализација.

Различит порески третман прихода од сопственог капитала (дивиденде) и прихода од позајмљеног капитала (камата) представља најчешћи разлог појаве феномена утањене капитализације. С обзиром да камата представља трошак пословања предузећа (корпорације), због чега се изузима из основице пореза на добит који плаћа предузеће, док дивиденда улази у пореску основицу, то је предузеће у чијој структури капитала доминирају позајмљена средства изложено знатно мањем пореском оптерећењу од предузећа које се, углавном, финансира сопственим средствима. Управо зато, предузећа су више заинтересована да у структури свог капитала имају веће учешће позјамљених средстава у односу на сопствена средства. Уколико, ипак учешће сопственог капитала доминира у односу на позајмљени, предузећа се одлучују на “свесно” приказивање једног дела сопственог капитала као позајмљеног, а све у циљу плаћања што мањег пореза. Ово потврђује констатацију да је избегавање плаћања пореза главни узрок настанка утањене капитализације.

Иако је реч о веома сложенем феномену са којим се све чешће суочавамо, ипак пореска законодавства великог броја држава уопште не садрже одредбе којима се утањена капитализација регулише. Међутим, заинтересованост за уређење ове, прилично сложене, материје расте, и по свој прилици, у догледно време требало би је уредити и у земљама које се “не обазире” на проблем утањене капитализације. Оптимистички став потврђује и пример Србије, чије пореско законодавство, почев од 2001. године, садржи одредбу којом се регулише наведени феномен.

Библиографија

1. Гњатовић Драгана, *Финансије и финансијско право*, Полицијска академија, Београд, 1999;
2. Илић-Попов Гордана, *Основица пореза на добити корпорација*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 1995;
3. *International Tax Glossary*, edited by Susan M. Lyons, IBFD, Amsterdam, 1996;
4. Јелчић Божидар, *Евазија пореза*, у Зборнику Правног факултета у Загребу, бр. 4/65, стр. :214-222.
5. Јелчић Божидар, *Наука о финансијама и финансијско право*, Народне новине – Загреб и Правни факултет у Загребу, Загреб, 1990;
6. Ловчевић Јован, *Институције јавних финансија*, НИУ “Службени лист СРЈ”, 1997;

7. Петровић Мирослав, *Ефекти опорезивања*, у Збирци радова *Финанције и финансијско право*, Правни факултет Свеучилишта у Осијеку, Осијек, 1982, редактори: Божидар Јелчић и Владимир Срб, стр. 21-33.;
8. Поповић Дејан, *Утањена капитализација*, у “Опорезивање добити предузећа”, редактори: Мирослав Петровић и Дејан Поповић, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 1990, стр. 141-144.;
9. Поповић Дејан, *Порез на добити корпорација*, Економски институт, Београд, 1991;
10. Поповић Дејан, *Порески систем и сива економија*, Право и привреда 5-6/95, стр. ;96-105.;
11. Поповић Дејан, *Наука о порезима и пореско право*, COLPI, Будимпешта, 1997;
12. Раичевић Божидар, *Јавне финансије*, у књизи групе аутора *Финанције – теорија и пракса*, Будућност/Stylos, Нови Сад, 2001, стр. 189-365.;
13. *Сива економија и мере за њено сузбијање*, Економски институт, Београд, 1995;
14. Стојановић Снежана, *Утањена капитализација (појам, узроци настајанка и мере за њено сиречавање)*, семинарски рад одбрањен на Правном факултету Универзитета у Београду фебруара 1999. године;
15. Стојановић Снежана, *Заједница прихода у пореском систему Републике Србије*, магистарски рад одбрањен на Правном факултету Универзитета у Београду 28. маја 2002. године;
16. *Thin Capitalisation*, Deloitte Touche Thomatsu International, New York, 1993;
17. Шиповац Радица, *Нека утањена у вези са опорезивањем капитала: економско двоструко опорезивање и шрејман капитала*, Правни живот, бр. 10/98, II том, стр. 717-723.

Прописи

- 1) *Закон о порезу на добити предузећа*, Сл. гласник РС, бр. 43/94, 53/95, 52/96, 54/96, 42/98, 44/99. и 54/99.
- 2) *Закон о порезу на добити предузећа*, Сл. гласник РС, бр. 25/01.